

Rill József, kora aktuális pedagógiai kérdéseiről a Magyar Paedagogiai Szemle hasábjain

Rill József korának rendkívül érdekes egyénisége, aki a pedagógiai szakmai fórumokon az országos döntések érdekében is hallatta hangját, de a mindennapok szakmaisága is megérintette. 1854-ben a verseci tanítóképezdőben tanult, majd különböző helyeken tanított. 1868–69-ben Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter megbízásából Németországba ment a tanítóképző intézetek működését tanulmányozni. 1869-től öt éven keresztül a budai állami tanítóképző tanára volt, később vasvármegyei tanfelügyelőként működött 1890-ig, ahonnan Szolnok-Doboka, majd Tolna, Moson, végül Hont megyébe került királyi tanfelügyelőnek.¹

Rill nagyon jól ismerte a tanítói pályát, sokat tett a tanítók anyagi és erkölcsi megbecsülése érdekében. Legnagyobb hatása a tanítóságra az általa szerkesztett *Magyar Paedagogiai Szemlének* volt, amelynek hasábjain szinte minden, a tanítókat érdeklő kérdéstről szó esett. Cikkei a *Néptanítók Lapjában*, a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban*, a *Pesti Naplóban*, a *Honban* jelennek meg, de munkatársa volt a *Napkeletnek*, és a *Pester Lloyd*nak is. Német nyelvű lapokban is publikált: az *Ungarische Schulbote*, a *Freier Bürger*, és a *Magazin für Literatur des Auslandes*-ben is jelentek meg írásai. Cikkeinek száma meghaladja a kétezret.² Szinte valamennyi kérdéssel foglalkozott, amely korának pedagógiai közgondolkodásában napirendre került. Mindig az igazi értékek mellett szállt síkra, véleményalkotása reális ítéleteken nyugodott. Azon kevesek közé tartozott, akiket kora közvéleménye elismert és nagyra értékelt.

A következőkben néhány, a *Magyar Paedagogiai Szemle* évfolyamaiban megjelent írásaiból válogatok, elsősorban azokból a tanulmányokból, amelyeket kortársainak szentelt. Idézzük magunk elé Jókai Mór alakját, ismerjük meg neveléssel kapcsolatos gondolatait. Majd egy pedagógia professzor, Felméri Lajos nevelői „arczélét” pillanthatjuk meg Rill József tolmácsolásában, s végül az oktatáspolitikai neves egyénisége, Trefort Ágoston zárja a sort.

¹ Rill Józsefről lásd: Verédy Károly, szerk., *Paedagogiai enciklopaedia. Különös tekintettel a népoktatás állapotára* (Budapest: Athenaeum R. Társulat, 1886), 892.

² Írói álnevei: Sombereki, Krónikás és Szókimondó, amelyek beszélő nevekként utalnak egyrészt Rill véleményét véka alá nem rejtő egyéniségére, másrészt problémaérzékeny habitusára.

Rendkívül érdekes Rill József tanulmánya, amelyben a szabadságharc három jelszavát, a szabadság, egyenlőség, testvériség gondolatát idézi fel. Innen indulva jut el a szabadságharc vezéralakjainak méltatásáig, majd Petőfi és Jókai szerepéről beszél. Rill szerint Jókai nemzetföltő gondolkodása a dicső napok alatt bontakozott ki, és vált a nemzet nevelőjévé. Külön érdemként említi, hogy Jókai az egyik költségvetési vita során a néptanító fontos szerepét jelölte meg, miszerint: „Magyarországot a magyarnak még egyszer meg kell hódítani, s ez a hadviselés a néptanítóra vár”.³ Ezt fokozni már csak azzal a gondolattal lehet, amelyet Jókai a fényképe alá ír ajánlasként: „A tanítók testülete hazánkban az igazi felsőház. Törvényeink csak akkor jók, ha ők hozzá nevelik a népet.”⁴ Rill Jókait tehát a tanítóság igazi jótévőjének tartotta. Idézzünk most abból a beszédből, amelyet az író 60 éves születésnapja alkalmából a fővárosi tanítók küldöttsége mondott el: „Ne ítéljen el minket, kiket a társadalom úgysis utolsókul szokott tekinteni ... A hála vezetett minket nagyságod elé, ki első engedte meg, hogy nagy politikai lapjában a tanügynek és a tanítók ügyének is rovat nyitassék ... A hála vezetett minket ahhoz, ki mint a „Hirlapírók Egyesületének” elnöke, először vette oltalomba a fegyelmező tanítót, némely lap brutális megjegyzései, s legtöbbször minden alapot nélkülöző túlhajtásai ellen. Nagyságod ezen nemes pártolása által hathatóan mutatta meg, hogy a mai tanítót úgy érdemében, mint nevelői eljárásában nagyon meg kell különböztetni a színművek tradíciós iskolamesteri alakjaitól.”⁵

Az idézet jól példázza, hogy a néptanító még nem találta meg igazán a helyét a társadalomban, sok esetben gúny, elutasítás az osztályrésze, de szerencsére vannak már olyanok, akik felismerik nemzetnevelő, nemzetmentő feladatát.

Jókai válasza méltó a nagy íróhoz: kellő szerénységgel fogalmaz, meggyőződéssel érvel: „Először is ellent mondom annak, mintha Ti volnátok a társadalom utolsó osztálya. A tanítók testülete hazánkban az igazi felsőház. Törvényeink csak akkor jók, ha ők hozzá nevelik a népet! Századunk egyik legnagyobb embere: Bismarck is elismerőleg szólt a néptanítóról. ... Mint szegény deák, magam is foglalkoztam a tanítás nehéz mesterségével, s jól tudom, mily nehéz a tanítói kenyér! De ismerem annak fényoldalait is! Mily öröm tölti el a tanító keblét, midőn növendékét felnőve látja, hogy azon szikra, melyet ő gyújtott meg, mily lánggá fejlődött! ... magam is teljes életemben tanítással foglalkoztam, édes labdacok, regények alakjában terjesztve a műveltséget; ... Fogadjatok be tehát kollegátoknak, ha meg nem vettek.”⁶

Eötvös József is ehhez a gondolathoz kapcsolódik, mikor hazánk kiegyezés utáni első közoktatásügyi minisztereként a tanítók fontosságát hangsúlyozza:

---

³ Rill József, „A néptanítók testülete hazánkban az igazi felsőház”, *Magyar Paedagogiai Szemle* (1885): IV. 98.

⁴ Ibid. 99.

⁵ Ibid. 99.

⁶ Ibid 100.

„sokat kell tennünk rövid idő alatt”, és e tettekben „a néptanító a nemzet első nap-számosa”. A gondolattársítás ide kívánczik: a tanítók testülete, mint az „igazi felsőház”, és a tanító, mint „a nemzet napszámosa”. Mi ez? Kiáltó ellentét, vagy ugyanannak a nevelői feladatnak több oldalról való megközelítése? Magasztos, felemelő feladat vagy nyomorúságos küzdelem? Talán mind a kettő. Rill szerint szükség van mind a két képre. Ha a tanító magát nem becsüli, a társadalomban sem tudja kivívni megfelelő rangját. Ezért azonban tenni kell. Meglátása szerint a néptanítókat egy felsőbb „szervezetnek” kell összefognia: „A tanítók testülete hazánkban az igazi felsőház” - idézi újra és újra Jókait, hangoztatva, hogy ahhoz, hogy a néptanító kivívja helyét a társadalomban, szükség van támaszra, a társadalmi közgondolkodást megváltoztató megnyilatkozásokra. Összegzésképpen Jókai hatását írja le a magyar polgárságra, amely tagadhatatlanul óriási. Műveivel, a bennük leírt gondolatokkal világosságot teremtett a fejekben, érthető, olvasmányos stílusával könnyen beférkőzik a szívekbe. Jókait a másik két szellemóriáshoz, Széchenyihez és Kossuthhoz hasonlítja, akik a népnevelést fontosnak, kardinális kérdésnek tartották. Ezen a ponton szintén óriási szerepet szán a nagy írónak Rill, elsősorban abból a szempontból, hogy láttassa a néptanító alakját, akinek jelleme, szellemi fölénye, tiszta erkölce kivezeti a népet a sötétségből. Itt újabb metafora következik: a néptanítónak „fáklyaként” kell lobognia.

Érdeemes néhány gondolat erejéig foglalkozni Rill József Felméri Lajosról írt tanulmányával.⁷ A leírtak rendkívüli pontossággal adnak képet a „kolozsvári tudományegyetem rendes tanáráról. A cikkből kitűnik, hogy a szerző feltétlenül elismeri Felméri szaktudását, felnéz rá mélységes hivatástudata miatt, s rendkívüli tisztelettel adózik szakmai kompetenciájának, szakírói működésének. Felméri Lajostól nem állt távol a „pedagógia legmélyebb rétegeibe való hatolás”, az elméletnek a gyakorlatba való átültetése. Felméri úgy gondolkodott, hogy alapvetően fontos az általános műveltség, és utána következhet a szakmai. Az általános műveltséget önerőből, középtanodában, vagy ezzel egyenrangú iskolákban lehetett megszerezni. Felkérték, hogy készítsen tervezetet a tanítóképzőt végzett növendékek magasabb fokú képzése számára, hogy azok polgári vagy középiskolában oktathassanak. A terv elkészült, és be is terjesztették. Lényege röviden az volt, hogy akik sikerrel elvégezték a tanítóképzőt, tovább mehessenek az egyetemre, és ott pedagógiával kapcsolatos tárgyakat tanulhassanak. Felméri a tanítóképzés tekintetében Szászországot tekinti mintának. Ezen ország képezdéiben végzett növendékek kivétel nélkül segédtanítóként működhetnek a kormány által kijelölt tanintézetekben. A segédtanítósokodás harmadik évének második felében a jelölt jogot nyer a tanítóképzői vizsga letételére. Ha kitűnő eredménnyel zárja tanulmányait, akkor mehet egyetemre. Aki jeles eredménnyel végez, de közel

---

⁷ Rill József, „A nevelés-oktatásban a tudományosság legmagasabb fokán”, *Magyar Paedagogiai Szemle* (1887): 97–102.

a kitűnőhöz, a vizsgabizottság ajánlatot tehet a kormánynak, hogy számára az egyetemre való beiratkozást engedélyezze, de ezt csak abban az esetben, ha a jelöltnek kiválóak a szellemi képességei és lankadatlan a szorgalma. Az egyetemi tanulmányok két évig tartanak. A negyedik félévben a hallgató leteheti az államvizsgát a három kötelező tárgyból, filozófiából, pedagógiából és nyelvtudományból, de ezeken felül még két tárgyat választhat a következők közül: teológia, történelem, földrajz, természettan, vegytan, matematika. A kérdés: ami Szászországban megvalósult, Magyarországon is lehetséges-e? A Rill által közvetített gondolat sor Felméri pedagógiai gondolkodásának lényegét érinti. Arról ír, hogy a pedagógia magasztossága és az embernevelési eszménykép kialakulása a szaktanárt lelkesíti, hevíti. A mindennapi pedagógiai gyakorlat nem lehet meg a nevelési eszmék nélkül, és az elméleti pedagógia sem áll meg a lábán a gyakorlat nélkül. Rill arra biztatja olvasóit, hogy tanulmányozzák Felméri műveit, kutassanak bennük a saját pedagógiai gyakorlatukat megtermékenyítő gondolatok után. Rill érvelésmódjának jellemzője, hogy ugyanazt a kérdést mindig más oldalról közelíti meg, argumentációja, mint egy jó szónoklat, úgy épül fel, és közben nem feledkezik meg az érzelmi megerősítésről sem. Azért magasztalja Felméret, hogy követendő mintát adjon, irányt jelöljön ki a néptanítóság számára. Ezután a szerző, Felméri életrajzát mutatja be. Többek között leírja, hogy Felméri Budapesten Ballagi Mórnál filozófiát hallgatott a Protestáns Teológiai Főiskolán, emellett a királyi Tudományegyetemen a filozófiai kar rendes hallgatója volt. Tanulmányai befejezése után, 1866-ban Oxfordba, majd Edinburghba látogatott az angol tudományos élet és társadalmi viszonyok tanulmányozására. Később Athénben töltött fél évet, Fraser filozófiai és Mason irodalmi előadásait hallgatta. Az 1867-es év elején Skóciában járt, az 1867/68-as tanévet Heidelbergben és Tübingenben töltötte. A Kolozsvári Egyetem felállításkor, 1872-ben a neveléstudomány tanárának nevezték ki, ahol széles körű pedagógiai munkásságot folytatott.⁸ Az 1879/80. iskolai évben a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából Angliában tett nagyobb körutat a közoktatásügy tanulmányozására, amelynek tapasztalatait átültette a magyar viszonyokra. 1885-től az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egylet megalapításában is részt vett. Rill véleménye szerint „Felméri Lajos a kolozsvári tudományegyetem rendes tanára, az, ki a paedagogiai tudomány oly felkentlelkű harcosa a királyhágón túli bérces hazában, hogy életével, működésével, hatásával megismerkedni a magyar néptanítónak egyik főkötelessége”.⁹

---

⁸ Munkásságáról részletesebben lásd: Fodor László, „Felméri Lajos, a neveléstudomány kiemelkedő kolozsvári képviselője”, in *Nevelési törekvések a XIX. században*, szerk. Dombi Alice és Oláh János (Gyula: APC, 1999), 50–61., és Pukánszky Béla, „Utazás a szobában – Gyermekeket tanító-nevelő apák a XIX. században”, in *Nevelési törekvések a XIX. században*, szerk. Dombi Alice és Oláh János (Gyula: APC, 1999), 62–72.

⁹ Rill József, „A nevelés-oktatásban a tudományosság legmagasabb fokán”, *Magyar Paedagogiai Szemle* (1887): 99.

Felméri külföldi útjai során a tudományosan hasznosítható eszméket, hazahozza, feldolgozza, terjeszti. Bár működésének iránya sokrétű, alapeszméje ugyanaz: az embernevelés, amelyet a gyakorlatban valósít meg. Igazi „iskolamester” ő, aki mindent, amit gondol, lát, hall, olvas, egyre vonatkoztat: a nevelés- és oktatástudományra, a közoktatásügyre.

Rill József következő írása egy korabeli képviselőházi tanügyi vitára kalauzolja az olvasót. A felszólalók között ott találjuk Trefort Ágostont is, akinek nézeteit beszédei alapján mutatja be. Trefort szerint az eddigi költségvetések kompromisszumok voltak a kulturális és a pénzügyi lehetőségek között. Többet tudna tenni a nevelésügy érdekében, ha sokkal több pénz állna rendelkezésre, és ha a megfelelő emberekkel dolgozhatna. Mentegetőzik, hogy csak a rendelkezésre álló pénzüsszeggel és „emberanyaggal” dolgozhat. Trefort kiemeli, hogy az embereket erkölcsileg, szellemileg és közgazdasági szempontból kell nevelni, az ország megerősödése érdekében. Ezek után tér rá a tanügy kérdésére. A leírás szerint heves vita alakult ki bekiabálásokkal. Trefort megőrzi hidegvérét, a személyes támadásra úgy reagál, hogy jelzi: bármely intézkedés megtétele előtt mindig értekeznek az ország oktatásügyi vezetőivel. Ismét bekiabálások, amelyre a miniszter védekező álláspontra helyezkedik. Hangsúlyozza, nem tehet arról, hogy bárki, aki elvégzi az iskolát, és leteszi a vizsgáit, nem pedagógusnak megy, hanem tankönyveket ír. A két dolog nem zárja ki egymást. Mégis kijelenti, hogy ez ellen fel akar lépni, és erősebb rendszabályokhoz fog folyamodni. Mindent, ami az iskolaügyet előmozdítja, azt segíteni kell, a visszaéléseket meg kell akadályozni. Ezeket azonban ő már korábban jelezte.

Komoly vita alakul ki a diákok túlterheltségének ügyében. A tényt elismeri, de ennek okát a tanárookra hárítja. Az egyik bekiabáló is ezt nehezményezte, vagyis, „az a baj, ha a tanáron áll minden”. A miniszter szavaival élve: „tanító az iskola”. De különbséget tesz a tanárok között, hiszen vannak, akik a hivatásuknak élnek, becsülettel dolgoznak, de sajnos vannak hanyagok is.

A következő kérdés, hogy hol állítsák fel az állami iskolát. Ha kell, vidéken is felállítjuk, de ha az nem felel meg a kívánalmaknak, megszüntetjük – mondta ő. A községi és felekezeti iskolákról szólva megjegyzi, hogy az utóbbiak nem rosszak. Nem az a lényeg, hogy hol, hanem hogy jó legyen az iskola, és ne változtassák meg jellegét. A miniszter kijelenti, hogy a reformok híve, bár ezek sok pénzbe kerülnek. A népnevelés reformját az állami iskolák számának növelésével lehet elérni. A vallásos oktatásra kitérve, Trefort kijelenti, ő tudja, hogy a népnevelést vallás erkölcsi alapokra kell helyezni, és ő maga is erre törekszik. De a megfelelő embert nehéz megtalálni, ingyen senki nem hajlandó vállalni.¹⁰

A tanulmány a *Magyar Paedagogiában* megszokottól eltérően, az olvasót arra készíti, hogy a sorok között olvasson. Trefort Ágostont nem a folyóirat

¹⁰ Rill József, „Trefort Ágoston”, *Magyar Paedagogiai Szemle* (1888): 277–279.

hagyományainak megfelelően, életútját ismertette mutatja be, hanem egy korabeli parlamenti „élethelyzet” felidézésén keresztül. Így megismerhetjük az érvelő minisztert, a visszavonulót fűvő, és a közoktatás alapkérdéseiben elveiből nem engedő embert. Rill sajátos kifejezőmódja ebben az esetben a tényeket közlő, minden sugalmazást mellőző közlés.

Rill József nagy egyéniségekről szóló tanulmányai magukon viselik egyéni stílusának jellemzőit. Egyrészt tényeket közöl, másrészt lelkesedik és lelkesít. Nem a fellegekben jár, de mindig a jövő képét vetíti előre. Úgy szól a múltról, hogy annak tanulságait a jelennek, sőt a jövőnek fogalmazza meg. Felelősséget érez a közoktatásügy, a népiskola iránt, sorstársainak érzi a tanítókat, s minden eszközt megragad a népoktatásügy fellendítése érdekében. Mint a *Magyar Paedagogiai Szemle* szerkesztője, mintegy gyűjtőlencseként fogadja be a legújabb pedagógiai eszméket, s gyűjtőlencseként sugározza tovább. Mindig az érdemeket emeli ki, az értékeket hangsúlyozza, a mintaadás szerepével bíró egyéniségek életútját mutatja be. Éles hangú kritikusként is megismerhetjük akkor, amikor a tanítók helyzetéről, a társadalmi-közoktatáspolitikai visszasságokról ír, amikor a nagyon találó „Szókimondó Ember”¹¹ álnévvel fogalmazza meg valamely aktuális témáról gondolatait. Szavai nem sértőek, kritikája tényeken alapul. Problémaérzékeny egyéniségéből következően nem tud szó nélkül elmenni a visszasságok, a henyesség, a nemtörődömség mellett, hallatja szavát, nemcsak a tényeket közli, hanem megoldási javaslatot is megfogalmaz, felvállalja a konfliktusokat is, ha kell.

Rill József a *Magyar Paedagogiai Szemle* szerkesztőjeként felvállalta annak az ódiúmat, hogy kora ébresztője, értékeinek megőrzője, kritikus hangvételű krónikása, esetenként egyes kérdések eufemisztikus hangnemű tolmácsolója legyen. Mondandóját mindig helyhez, időhöz, körülményekhez, személyekhez szabja. Méltó arra, hogy az utókor kulturális emlékezete megőrizze nevét és tevékenységét.

DOMBI ALICE

---

¹¹ Néhány téma, amelyet Rill József „Szókimondó Ember” álnévvel írt „Tanügytörténeti adalékok” cím alatt: „A tanítók szellemi szabadságáról”, *Magyar Paedagogiai Szemle* (a továbbiakban *MPSZ*) (1888): 189–201., „A Tanítóképesítésről”, *MPSZ* (1888): 258–265., „Trefort miniszter levele választóihoz”, *MPSZ* (1888): 285–300., „A katolikus iskolák ügye”, *MPSZ* (1888): 318–330., „A nagykorösi tanítóképzés ügye”, *MPSZ* (1885): 23–26., „A postai takarékpénztárakról”, *MPSZ* (1885): 181–188., „Icés József számológépéről a Csongrád megyei Tanító-egylet” véleményéről”, *MPSZ* (1885): 243–249.